

Ar menas gali paveikti tikrovę?

Menas – tikrovės perteikimas vaizdais. Įvairios jo formos (muzika, teatras, tapyba, skulptūra) darė įtaką žmonėms jau nuo seniausių laikų. Pavyzdžiui, antikoje ant vazų buvo vaizduojami mitai apie visagalį dievą Dzeusą, Prometėją, kuris išdalino pažinimo ugnį žmonėms. Tačiau kokią įtaką šie kūriniai darė visuomenei? Mano nuomone, senovės graikai, vaizduodami žmones, stengėsi išugdyti gyventojus, priminti jiems mitus. Meno kūriniai buvo siejami su kultūriniu išsilavinimu, kuris realybėje suvokiamas kaip švietimo forma, keičia žmonių gyvenimus. Tačiau kūryba gali veikti ir kitaip. Pavyzdžiui, menas kartais atskleidžia tiesą apie patį žmogų ir išlaisvina mintis bei svajones. O gal kartais menas būna tik estetiškas objektas, kuris nedaro įtakos tikrovei ir jos nekeičia?

Pradėsiu nuo to, kad menas keičia žmonių gyvenimus, nes jis padeda išlaisvinti mintis, svajones bei atskleidžia tiesą apie asmens tikrąją prigimtį. Pavyzdžiui, XX amžiaus rašytojo Džeko Keruako romaną „Kelyje“ pakeitė daugelio žmonių gyvenimą. Šioje knygoje aprašomas nesuvaržytų, nerūpestingų amerikiečių Dino ir Selo gyvenimo būdas. Šis romanas, kaip paveikus meno kūrinys, įkvėpė visuomenę keisti pažiūras: atsakyti vartotojiškumo, nesilygiuoti į aukštesnio socialinio sluoksnio atstovus, būti kitokiam – savimi. Apie meno daromą įtaką žmogaus gyvenimui bei buvimą savimi rašė ir XX a. modernistas Vincas Mykolaitis-Putinas psichologiniame intelektualiniame romane „Altorių šešėly“. Pagrindinis veikėjas Liudas Vasaris jaunystėje buvo išsiųstas į kunigų seminariją mokyti. Klierikėlis jautė, kad tamsūs ir ilgi seminarijos koridoriai varžo menišką sielą žmogų. Nors Maironio tekstai žadino veikėjo jautrią sielą, svajones, tačiau nuolankumas tėvams bei seminarijos dėstytojams užgožė valią pasipriešinti ir tapti rašytoju. O Putinas, visaip kaip ir Liudas, išgyveno dvilypumą, bet autobiografinė yra tik Vasario sielos patirtis bei lavinimasis užsienyje. Paradoksalu, jog, tarnaudamas Dievui, pagrindinis veikėjas nedrįso pasinaudoti Aukščiausiojo dovana – talentu rašyti. Nors Liudas ir uoliai mokėsi seminarijoje krikščionybės tiesų, bet menas jo gyvenime buvo toks paveikus, kad net mėgstamiausio rusų rašytojo žodžiai apie tai, kad reikia tylėti, dangstytis ir paslėpti svajones savo ir jausmus, po kurio laiko nebebuvo tokie svarbūs. Tikrovė buvo tokia, kad baigęs seminariją Liudas dirbo kaime vikaru, o dualizmas dėl noro kurti ir baimės nuvilti tėvus tik stiprėjo. Pokalbių su Šlavantų tėveliu metu Vasaris suprato, kad asketiškas gyvenimo būdas nėra jo pašaukimas. Taip pat pažintis su išsilavinusia dvaro ponia (baroniene Rainakiene) bei kelionės po užsienį dar labiau sužadino kūrėjo menišką sielą bei įkvėpė būti savimi (kaip Keruako romanas bytnikus). Po artimos draugės Liucės mirties Vasaris įsitikino, kad menas yra vienintelis jo gyvenimo pašaukimas. Taigi, dėl nenumaldomo noro kurti menininkai kartais atsisako visko. Mano nuomone, tai įrodo, kad menas gali pakeisti tikrovę, išlaisvinti karščiausius troškimus, mintis bei atskleisti tiesą apie žmogų.

Nors ir kalbėjau apie tai, koks menas paveikus, norėčiau paminėti, kad ne visada taip būna gyvenime. Kartais menu paprasčiausiai grožimasi (iš žiūrovo perspektyvos). Taigi ne veltui kabiname paveikslus ant sienos. Ypač šiais laikais menas tampa tik pramoga, laisvalaikio praleidimo būdu, pavyzdžiui, vilniečiai labai mėgsta apsilankyti modernaus meno muziejuje „MO“ ir tai nieko nekeičia visuotiniu mastu. Arba dainos, kurių klausomės kas dieną per telefono programėlę „Spotify“. Pavyzdžiui, man patinka klausytis K. Debiusi kūrinio „Claire de Lune“, kuris teikia malonumą, bet nieko svarbaus nekeičia gyvenime. Panašų požiūrį į meną turėjo garsus lietuvių modernistas Henrikas Radauskas, kurio požiūris į kūrybos esmę buvo priešingas neoromantikams. Atrodo keista, kai pagalvoju, jog jis išgyveno du pasaulinius karus. Neoklasicistas katastrofinių išgyvenimų beveik neaprašė. Menas buvo tik estetiškas pasimėgavimas, akimirkos žavumas, o „persodinto akacijos krūmo“ (A. Škėmos žodžiai) likimas Radausko kūrybos irgi nepakeitė. Ne veltui eilėraštyje „Dainos gimimas“ lyrinis subjektas kalba: „Aš nestatau namų, aš nevedu tautos, / Aš sėdžiu po šakom akacijos baltos.“ Šie žodžiai – priešprieša B. Brazdžionio minčiai „Šaukiu aš tautą“. Radausko pasyvumas skelbia priešingą idėją. Taip pat ir eilėraštyje „Pasaka“ kalbama apie realybės ir meno santykį: „Klausau, ką Pasaka man gieda kaip lakštingalą, / Pasauliu netikiu, o Pasaka tikiu.“ Personifikuota Pasaka maloniai skamba, vadinasi, menas teikia malonumą, nėra sutelkiamas dėmesys į pasaulį. Eilėraščio lyrinis pasakotojas tiesiogiai nekalba apie savo sielos kerteles, vengia subjektyvumo, taip jaučiama distancija. Taigi, eilėrašties gimsta „kaip vėjas – iš nieko“ (taip sakoma eilėraštyje „Žiemos daina“). Menas dėl meno, nėra jokių kilnių tikrovę veikiančių tikslų. Tik malonumas, grožis ir estetika.

Apibendrinama norėčiau pasakyti, kad menas gali paveikti ir gali nepaveikti tikrovės. Priklauso nuo požiūrio, nes yra pavyzdžių, kai kūryba išlaisvina mintis, svajones bei atskleidžia tiesą, kurią laikičiau realybe. Tačiau menas gali būti ir nepaveikus, jei kūrėjo vienintelis tikslas sukurti estetinį objektą.